

Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi¹

Cihan Selek ÖZ*
Cavit ÇOLAKOĞLU*

Özet: 1970’li yıllarda Bangladeş’te Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından uygulanmaya başlayan mikro kredi ile yoksul kimselerin yeni bir iş kurması ya da var olan işlerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Muhammed Yunus’un yoksullara mikro kredi vermek için geliştirdiği Grameen Modeli, bugün dünyanın pek çok ülkesinde yoksullukla mücadelede bir araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de de ilk defa 2003 yılında imzalanan bir protokolle Diyarbakır’da uygulanmaya başlayan Grameen Mikrofinans Programı, bugün itibarıyla toplam 68 ilde yürütülmektedir. Bu çalışmada, bu illerden biri olan Sakarya’da mikro kredi sisteminin işleyişi ve mikro kredi kullanıcısı kadınlar üzerindeki sosyal ve ekonomik etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi ile işbirliği içerisinde 18 Mart-15 Nisan 2014 tarihleri arasında mikro kredi kullanıcısı 90 grup lideri kadınlardan önce hazırlanan soru formu aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle, Sakarya’da mikro kredi kullanan kadınların sosyo-demografik profilleri, mikro kredi kullanma amaçları, mikro kredi ile ne tür işler yaptıkları, mikro kredinin gelir düzeylerinde ve sosyal hayatlarında bir değişime yol açıp açmadığı, mikro kredinin istihdama katkı sağlayıp sağlamadığı, mikro kredi uygulamasında ne tür sorunlarla karşılaştıkları ve karşılaşılan sorunların çözümü için neler önerdikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, Sakarya’da mikro kredi kullanan kadınların sistemden büyük ölçüde memnun oldukları ve mikro kredinin ekonomik ve sosyal yaşantılarına önemli katkılar sağladığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mikro Kredi, Grameen Modeli, Sakarya Grameen Bankası Mikro Finans Şubesi

¹ Saha araştırması esnasında yardımlarını esirgemeyen Sakarya Grameen Bankası Mikro Finans Şubesi proje yürütücülerine ve çalışmamıza önemli katkılar sağlayan Çalışma ve Toplum hakemlerine teşekkürü bir borç biliriz.

* Yrd.Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

The Study of Micro Credit Practice in Turkey in the City of Sakarya

Abstract: Micro credit, put into practice by Professor Mohammad Yunus in Bangladesh in 1970s, aims not only to help poor people to establish their own jobs but also to improve current ones. Grameen Model, founded by Mohammad Yunus, in order to give micro credit to the poor, is one of the measures used fighting against poverty in many countries. Grameen Microfinance Program first started in Turkey in Diyarbakır in 2003 is being carried out in 68 cities at present. This study aims to examine the mechanism of micro credit system in the city of Sakarya and the social and economic effects of it on women using the credit. For that purpose from 18 March to 15 April 90 group leader women using micro credit have been interviewed through a pre-prepared survey with the cooperation of Grameen Bank Microfinance Sakarya Branch. These interviews put forward results about socio-demographic profiles of women using micro credit, purposes of credit, jobs established by the credit, changes in income levels and social lives, problems faced and their solutions to these problems. The study shows that women using micro credit in Sakarya are generally happy about this practice and micro credit have significant positive effects on their economic and social lives.

Key Words: Micro Credit, Grameen Model, Sakarya Grameen Bank Micro Finance Branch

Giriş

Literatürde mikro kredi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, konunun genellikle yoksullukla ilişkilendirildiği görülmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan yoksulluk olgusu, bugün gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın tüm ülkelerin ortak sorunları arasında yer almaktadır. Dünya ülkelerininin yoksullukla mücadelede kullandıkları araçlar zamana, ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarına ve yoksul profillerine göre değişmektedir. Ancak yoksullukla mücadelede kullanılan araçlar sıklıkla doğrudan ve dolaylı mücadele yöntemleri şeklinde kategorize edilmektedir. Yoksullukla doğrudan mücadele yöntemleri, devletin kamu harcamaları(asıgari ücret, sosyal güvenlik, sosyal yardım, eğitim, sağlık gibi) ve vergi politikaları (artan oranlı gelir vergisi, negatif gelir vergisi gibi) aracılığıyla gelirin ikincil dağılımına aktif bir şekilde müdahale ettiği politikalarıdır. Yoksullukla dolaylı mücadele yöntemleri ise ekonomik büyümeyi arttıran, işsizliği azaltan, fiyatlar genel seviyesini istikrara kavuşturan araçların aynı zamanda yoksulluğu azaltacağı anlayışı üzerinde şekillenmektedir.

1970’li yıllarda Bangladeş’te Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından geliştirilen mikro kredi, yoksulluğun küresel bir boyut kazandığı günümüzde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla doğrudan mücadelede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Pek çok yönden eleştirilse de, başarısı göz ardı edilemeyen mikro kredi uygulaması farklı disiplinlerden araştırmacıların hala ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu çalışmanın çıkış noktasını da, onlarca eleştiriye rağmen uygulamanın başarısının neden ve nasıl artarak devam ettiği sorusu oluşturmuştur.

Bu çalışmada öncelikle ilgili literatür taramasına dayanarak, mikro kredi kavramı, dünyadaki ve Türkiye’deki gelişim süreci hakkında bilgi verilmiştir. Bir sonraki aşamada ise Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi’nden mikro kredi kullanan 90 grup lideri kadınla yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır².

Mikro Kredi Kavramı

Mikro kredi, mikro finansman sisteminin bir alt türüdür. Mikro finansman, bir ekonomide resmi finans kuruluşlarından hizmet alma olanağı bulamayan, resmi finans kuruluşlarının hizmet sunmadığı veya eksik hizmet sunduğu yoksullar, düşük gelirli aileler, kadınlar ve mikro girişimciler için oluşturulmuş bir finansman yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Bayraktutan ve Akatay, 2012: 6). Kimi çalışmalarda mikro finans ve mikro kredi kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bunun temel nedenleri olarak; mikro finans hizmetlerinin büyük bir kısmını mikro kredi hizmetlerinin oluşturması (Gökyay, 2008: 9) ve mikro finansın 1970’li yıllarda sadece mikro kredi hizmetinin sunulmasıyla başlamış olması gösterilmektedir. Ancak mikro finans hizmetleri mikro krediden daha geniş hizmet alanlarını içermektedir. Başlangıçta yalnızca mikro kredi olarak sunulan mikro finans, yoksulların tüketim ihtiyaçlarını karşılamak, risklere karşı kendilerini korumak ve geleceklerini garantiye almak isteyeceklerini dikkate alarak, onlara tasarruf, emeklilik, tüketici kredileri, sigorta ve para transferleri sunacak şekilde gelişme göstermiştir (Öner, 2008: 3).

Mikro kredi, bir mikro finansman kuruluşunca bir mikro girişimciye, yeni bir iş kurması veya mevcut işini geliştirmesi amacıyla verilmiş olan kredidir (Ozan DüNDAR, 2007: 2). Bir başka ifadeyle, mikro kredi, iş yapma fikri olup, gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere, küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olan yoksullara imkân verilmesi projesidir. Sadece güvene dayanan, teminatsız ve kefilsiz küçük sermaye şeklindeki mikro kredinin, yoksulların kendi kendilerine yoksulluktan kurtulmaları için etkili bir strateji olduğu vurgulanmaktadır (Akgül, 2014).

² Sakarya’da KEDV tarafından yürütülen MAYA mikro kredi projesi şu an itibarıyla uygulanmadığından araştırma kapsamına dahil edilmemiş, sadece Grameen Modeli incelenmiştir.

Mikro kredi tanımlamalarında çoğunlukla şu örnek verilmektedir: “*Mikro kredi sistemi vasıtasıyla kişiye yemesi için bir balık verilmez. Ona nasıl balık tutulacağı da öğretilmez. Ancak bunların ötesinde, yoksulun balık tutmak için bir ağ veya kayık kiralaması ya da alması sağlanır*” (Akgül, 2014).

Mikro finansman hizmetleri içerisinde en yaygın kullanılanı olan mikro kredi ile yoksullara küçük miktarlı krediler sağlanmaktadır. Mikro kredi genellikle işletme sermayesi ihtiyacının karşılanması, hammadde ve malzeme ile imalat için gerekli sabit teçhizatın alımı gibi amaçlarla verilmektedir (Ozan Dündar, 2007: 2; Gökyay, 2011: 23).

Mikro kredi sistemi, kriz ve benzeri ekonomik olaylar nedeniyle yoksul bireylerin gelirlerinde oluşabilecek dalgalanmaların bertaraf edilmesi amacıyla yönelik olarak da kullanılabilen, bu şekilde söz konusu bireylerin elde ettikleri gelir seviyelerinde belirli bir istikrar sağlanması hedeflenmektedir (Korkmaz ve diğerleri, 2004: 17).

Mikro finansman içerisinde mikro kredi son yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması için çok fazla tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir (Ahmet, 2006: 1). Mikro kredi ile yoksullar gelir getirici bir faaliyette bulunarak kendi ayakları üzerinde durabilmektedirler. Ayrıca mikro kredilerin, ihtiyaç sahipleri tarafından gereksinim duyuldukça tekrar tekrar kullanılabilmesinin, zaman içerisinde yoksullukla mücadelede sağlanan başarının sürekli ve kalıcı olmasına imkan tanıdığı iddia edilmektedir (Korkmaz ve diğerleri, 2004: 17).

Mikro kredi sistemi, belirli bir düzeyin altında gelire sahip kişilere yapılan bir yardım değildir. Bankalar, sivil toplum kuruluşları, kredi kooperatifleri ve diğer resmi mali sistem öğeleri aracılığıyla, bu kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda kredi tahsis edilmesidir. Bu yöntem, yoksullukla mücadele sürecinde yoksul insanları emek piyasalarına dâhil etmek ve onları üretken hale getirerek ekonomik ve sosyal statülerini geliştirmek ve yükseltmenin bir aracı olarak düşünülmektedir (Kandemir ve Aktaş, 2011: 6). Yoksul kişilere ekonomik katkısının yanı sıra, mikro kredinin grup oluşturma, sorumluluk ve güven hissi sağlama, finansal alanda eğitim verme (Sakarya, 2005: 9; Gür, 2012: 88), kadınlarda doğum kontrolünü teşvik etme, aile içi şiddeti azaltma, kişilere özgüven sağlama gibi sosyal işlevler üstlendiği bilinmektedir (Ouma and Rambo, 2013: 2)³.

³ Mikro kredi uygulaması, yoksul kişileri sadece ekonomik açıdan değil, sosyal ve kültürel açılardan da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Grameen Bank, mikro kredi alan yoksullara belirlemiş olduğu on altı ilkeyi benimsetmeye çalışmaktadır. Bu ilkeler, genel olarak disiplin, cesaret, dayanışma, yardımlaşma, haksızlığa karşı mücadele etme ve çok çalışma kültürünün oluşturulması, harabe evlerde yaşamama, tarımsal üretimi teşvik etme, az sayıda çocuk sahibi olma, sağlığa dikkat etme, çocukların eğitimini aksatmama, çocukların ve çevrenin temizliğine özen gösterme, çukurlu gideri olan tuvaletler kullanma, temiz içme suyu kullanma, çocuk evliliğine izin vermeme, evliliklerde başlık parası almama, kolektif olarak daha büyük yatırımlar yapma ve kolektif olarak sosyal faaliyetlere katılma üzerinedir. Grameen Bank ekibi her yıl düzenli olarak üyelerinin sosyo-ekonomik gelişme

Her ne kadar dünyada mikro kredi uygulamasından çoğunlukla kadınlar yararlınsa da, işsiz gençler, işsiz yaşlılar, topraksız köylüler, küçük ölçekli çiftçiler, sokaktaki sahipsiz çocuklar ve orman köylüleri de mikro kredinin hedef kitlesi içerisinde yer almaktadır (Çiftçi, 2010: 49).

Mikro Kredinin Tarihsel Gelişimi

Mikro kredi uygulamalarının arkasında yatan fikirler ve beklentiler aslında yeni değildir. Küçük, informal kredi ve tasarruf grupları yüzyıllardan beri dünyanın dört bir yanında faaliyet göstermişlerdir. Örneğin erken 15. yüzyılda Katolik Kilisesi tefecilere alternatif olarak rehin dükkanlarını kurmuştur. Bu rehin dükkanları 15. yüzyıl boyunca Avrupa’da geniş bir alana yayılmıştır. Yine geleneksel ticari bankalar tarafından ihmal edilen yoksullara yönelik resmi kredi ve tasarruf kurumları nesiller boyunca var olmuştur. Örneğin 1800’lü yıllara gelindiğinde, Avrupa’da öncelikli olarak kırsal ve kentsel kesimdeki yoksullar üzerine odaklanan daha büyük ölçekli ve daha çok sayıda resmi kredi ve tasarruf kuruluşuna ihtiyaç duyulduğu fark edilmiştir. Buna bağlı olarak ilki Almanya’da olmak üzere, izleyen yıllarda Fransa, Kanada ve Endonezya’da finansal kooperatifler açılmaya başlamıştır. 1950’li yıllarda küçük çiftçiye desteklemek üzere devlete ait finansal kalkınma kuruluşları ve tarım kredi kooperatifleri tarafından tarımsal krediler verilmeye başlanmıştır. 1970’ler ise bugünkü anlamda mikro kredinin doğumuna şahitlik etmiştir (Helms, 2006: 2-4). 1970’li yılların ortalarında Chitagong Üniversitesi ekonomi Profesörü Muhammed Yunus’un bir grup yoksul köylü üzerinde başlattığı mikro kredi deneyi, mikro finans yoluyla yoksullukla mücadele hareketinde, gerçek anlamda başlangıç olarak kabul edilmektedir ve bu yöntem kısa bir süre içerisinde küresel çapta yoksullukla mücadelede bir model halini almıştır (Quibria, 2012: 1).

Yoksul bir ülke olan Bangladeş’te, 1974 yılında yaşanan kıtlık ve açlık Prof. Dr. Yunus’u farklı çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Ona göre (1999: 77), *“yoksulluğun nedenleri üzerine yapılan araştırmalar büyük ölçüde neden nüfusun bazı kesimlerinin yoksulluk çizgisinin altında yaşadıkları üzerine değil de, neden bazı ülkelerin yoksul oldukları üzerine yoğunlaştırılmıştı. Bolca tabii stokuna rağmen, açlık dönemlerinde bile yoksullar gıda maddelerine ulaşamıyorlardı. Bilim ve teknolojiye en göz kamaştırıcı gelişmeler yaşandığı bir devirde bile insanların açık ve yoksulluk çekmelerinin hiçbir mazereti olamazdı. Ekonomistler bütün yeteneklerini kalkınma ve refah süreçlerini ayrıntılarıyla incelemeye ayırırken, yoksulluk ve açlık süreçlerine hiç aldırış etmiyorlardı”*.

Prof. Dr. Yunus, 1974 yılında Çitagong Üniversitesi’nin yakınlarında bulunan Cobra köyündeki yoksul insanlar üzerinde bir araştırmaya başlamıştır. Araştırması sırasında yoksul insanların kişisel becerileriyle oldukça iyi işler yaptıklarını görmüştür. Yunus, yoksul insanların yoksul olma sebebinin aslında sanıldığı gibi eğitimsiz ya da cahil olmaları değil, sermaye yokluğu olduğu sonucuna

düzeylerini on altı ilkedan yola çıkararak hazırlanmış oldukları on gösterge ile değerlendirmeye tabi tutmaktadırlar (www.grameen-info.org, 2014).

ulaşmıştır. Bu insanlar, teminat eksiklikleri nedeniyle ticari bankalardan uygun faiz oranlarıyla kredi alamıyorlardı. Bu yüzden bir iş yapabilmek için ihtiyaç duydukları sermayeyi tefecilerden karşılıyor, borçlarını da çok yüksek bir faizle geri ödemek zorunda kalıyorlardı. Yaptığı araştırma neticesinde, Yunus yardımcısına 27 dolar vermiş ve tespit ettikleri 42 kişiye borç vermesini, faiz istemediğini ve istedikleri zaman geri ödeyebileceklerini söylemiştir ve mikro kredinin ilk adımı bu şekilde atılmıştır (Yunus, 1999: 13-24).

Yunus, daha fazla krediye ihtiyaç duyan insanların olabileceğini ve bu durumun devam etmesi gerektiğini düşünerek bankalar ile görüşmelere başlamış, ancak bankalar yoksullara ve kadınlara eşlerinin izni olmadan ve kefilsiz kredi veremeyecekleri gerekçe göstererek Yunus’un teklifini kabul etmemişlerdir. Yunus bu durum karşısında 300 dolarlık bir kredi için kredi almak isteyenlere kendi kefil olmayı kabul etmiştir (Yunus, 1999: 96-97):

Mikro kredide sürdürülebilirliğin sağlanması ve mikro kredinin kar amacı gütmeyen ve geleneksel finansal sisteminin en yüksek seviyeye ulaştırılması için diğer finans kurumları ile işbirliği yapmak kaçınılmazdır (Torre and Vento, 2006: 18). Yunus’un projesi de 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğunda geliştirilmiş, 1983 yılında Bangladeş dilinde ‘kırsal’ anlamına gelen Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren mikro kredi bankası kurulmuştur. İlk başta bankanın %60 devlet, %40 müşteri payı olarak kuruluşu gerçekleşmiş, 1985 yılında ise hisselerin %75’i müşterilere geçmiştir. İlerleyen yıllarda Grameen Bankası mikro kredi dışında sağlık, emeklilik, konut kredisi, grameen phone gibi çeşitli alanlarda da faaliyet göstermeye başlamıştır (Yunus, 1999: 207-220).

Grameen Bankası’nın temel hedefleri şunlardır:

- Dar gelirli erkeklere ve kadınlara bankacılık hizmetleri sağlamak
- Dar gelirli tefeciler tarafından istismar edilmelerine engel olmak
- Bangladeş’in kırsal alanlarında yaşayan işsiz insanların kendi işlerini kurmalarına imkan sağlamak
- İşsiz ve en dar gelirli kesimden, özellikle kadınlardan oluşan dezavantajlı kesimi seçmek (TGMP Sunum, 2014).

1990’lı yıllardan sonra yoksullukla mücadelede verilen önem, beraberinde mikro finans uygulamalarına gösterilen ilginin de artmasına sebep olmuştur (Bayraktutan ve Akatay, 2012: 8). 1997 yılında Washington’da 137 ülkeden 2900’ün üzerinde katılımcı ile ilk “Mikro Kredi Zirvesi” toplanmıştır. Bu zirvede, 2005 yılına kadar dünyadaki en yoksul 100 milyon aileye ve özellikle ailenin kadın üyelerine ulaşılması hedeflenmiş ve Microcredit Summit Campaign adlı birliğin temelleri atılmıştır (Ören ve diğerleri, 2012: 321). 2006 yılında programa nicel hedeflerin yanı sıra dört temel nitel hedef de eklenmiştir: En yoksul kesime ulaşmak, kadınları güçlendirmek, kendi kendini sürdürebilen, istikrarlı bir finansman yapısı kurmak ve ölçülebilir olumlu sonuçlara ulaşmak (www.microcreditsummit.org). Micro Credit Summit Campaign 2012 raporuna

göre, mikro kredi vasıtasıyla 2010 yılında 137,5 milyon en yoksul kesime ulaşılmış olup, bunların %82,3’ünü (113,1 milyon) kadınlar oluşturmaktadır. 1999 yılı sonunda 10.3 milyon kadın sistemden yararlanmışken, 2010 yılı sonu itibarıyla 113.1 milyon kadına ulaşılması çarpıcı bir göstergedir (<http://en.wikipedia.org>).

Günümüzde mikro finans, başta Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF olmak üzere çeşitli uluslararası kalkınma kuruluşları tarafından da dünya genelinde yoksulluğun azaltılmasında en önemli yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir. 1959’dan beri önemli sorunların altını çizmek ve uluslararası ilgiyi küresel ölçekte belli konulara çekmek amacıyla her yılı bir “uluslararası yıl” olarak belirleyen BM, aşağıdaki amaçlarla 2005 yılını “Uluslararası Mikro Kredi Yılı” ilan etmiştir (IYOM, 2014, Bayraktutan ve Akatay, 2012: 8).

- Mikro finansman ve mikro kredinin Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne⁴ yapacağı katkıyı değerlendirmek ve teşvik etmek,
- Halkı mikro finansman ve mikro kredinin kalkınma için olmazsa olmaz niteliği ve önemi hakkında bilinçlendirmek
- Kapsayıcı finansal sektörleri teşvik etmek,
- Finansal hizmetlere sürdürülebilir erişim desteği sağlamak
- Mikro finansmanın kapsam ve başarısını genişletmek için stratejik ortaklıkları destekleyerek yeniliklerin ortaya çıkmasını sağlamak

Bu gelişmelerin yanında Bangladeş’te mikro kredi ve finansman hizmetlerinin kurulmasını ve bugün büyük bir toplumsal kesime hizmet sunmakta olan Grameen Bankasının kurucusu Muhammed Yunus 2006 yılında bu alanda yaptığı başarılı çalışmalar nedeniyle Nobel Barış ödülüne layık görülmüştür. Grameen Bank mikro kredi uygulamasının dünyada öncüsü ve en başarılı uygulayıcısı olarak kabul edilmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2007: 576). Bugün Bangladeş’te mikro finans uygulaması, sivil toplum örgütleri, Grameen Bankası, ticari devlet bankaları, ticari özel bankalar ve Bangladeş hükümetinin bazı bakanlıklarına bağlı özel programlar aracılığıyla yürütülmektedir. 2013 Haziran ayı verilerine göre Bangladeş mikro finans sektöründe toplamda 4.41 milyon dolar kredi dağıtılmıştır. Bunun 1.86 milyon doları sadece Grameen Bankası’na aittir. Yine bu verilere göre, 8.04 milyonu Grameen Bankası’ndan olmak üzere, Bangladeş’te toplamda 33 milyon kişi mikro kredi kullanmıştır.⁵ Bu göstergelerden de görüldüğü üzere, mikro finans sektörü Bangladeş’te ülkenin dört bir yanında ekonomik kalkınma sürecine büyük katkı sağlamıştır. Bangladeş’te mikro finans

⁴ BM tarafından 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan sekiz kalkınma hedefi “aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırma”, “herkes için evrensel ilköğretim sağlama”, “kadınların konumunu güçlendirme ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama”, “çocuk ölümlerini azaltma”, “anne sağlığını iyileştirme”, “HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etme”, “çevresel sürdürülebilirliği sağlama”, “kalkınma için küresel bir işbirliği oluşturma” şeklindedir.

⁵ 2013 yılı verilerine göre Bangladeş nüfusu 156.594.962’dir (<http://data.worldbank.org>).

sektörünün kredi hizmetleri altı ana başlık altında sınıflandırılmaktadır: i) küçük ölçekli serbest mesleğe dayalı faaliyetler için genel mikro kredi ii) mikro girişimciler için krediler iii) ultra yoksullar için krediler iv) tarımsal krediler v) mevsimlik krediler ve vi) afet yönetimi için krediler. 50.000 takaya kadar olan krediler genel olarak mikro kredi olarak, bu miktarı aşan krediler ise mikro girişimci kredileri olarak kabul edilmektedir (www.mra.gov.bd, 2014).

Türkiye’de Mikro Kredi Uygulaması

“Ülkemizde mikro finansman sayılabilecek ilk uygulamalar, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde nakde sıkışan küçük esnaf, para vakıflarına başvurarak evini teminat gösterip nakdî yardım alıp kendi evinde kira ödeyerek oturmakta, borcu bitince tekrar evine sahip olmaktaydı. Vakıflar bu hizmetin yanı sıra yoksullara çeşitli sosyal yardımlar yapmaktaydı. Cumhuriyet döneminde ise kredi birlikleri, kooperatifler, emanet sandıkları küçük esnafın nakit ihtiyaçlarını karşılamak için başvurabildikleri kurumlardandı. Ayrıca Halk Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası küçük ölçekli işletmelere ve çiftçilere devlet destekli ucuz kredi veren finans kuruluşları olagelmışlerdir (Ozan Dündar, 2007: 24)”.

Türkiye’de mikro kredi uygulaması günümüz itibariyle Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı’na (KEDV) bağlı MAYA Programı, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı’na (TİSVA) bağlı Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) ve il özel idareleri tarafından yürütülmektedir⁶.

Türkiye’de ilk mikro kredi girişimi bir sivil toplum örgütü olan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından başlatılmıştır. 1986 yılında kadınların yaşam standartlarını ve ekonomik şartlarını iyileştirmek amacıyla, bir grup gönüllü kadın tarafından kurulan KEDV, deneme amaçlı bir projeye 1995-1997 yılları arasında mikro kredi uygulamasını gerçekleştirmiştir. Bu pilot proje kapsamında verilen mikro kredilerle pek çok kadının ekonomik hayata aktif olarak katılımı desteklenmiş, verilen mikro kredilerin geri dönüş oranı ise %98 olarak gerçekleşmiştir (Ateş ve Ögütoğulları, 2012: 43-46). KEDV, Yoksulluğu Azaltma Projesi kapsamında, 2002 yılının Haziran ayında kadınlara mikro kredi vermek amacıyla MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesini kurmuştur. Türkiye’nin ilk mikro kredi kurumu olan ve amacı, küçük çaplı bir iş yapmakta olan dar gelirli

6 Türkiye’de bu iki uygulama dışındaki mikro kredi projeleri Mikro Finans Kuruluşu niteliği taşımadığı ve verilen krediler sistematik ve düzenli olmadığı için Microfinance Information Exchange (Mixmarket) tarafından değerlendirilmeye alınmamaktadır. Bu projelere Dünya Bankası’ndan alınan kredi ile T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDİF) tarafından uygulanmış olan Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ve Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV) tarafından yürütülmüş olan “Mikro Kredi ile Topluma Destek Projesi” örnek olarak gösterilebilir (Özmen, 2012: 120). Kaldı ki; SRAP Projesi 31 Mart 2007 (SYDM, 2008: 42), TGV’in mikro kredi projesi de 2010 yılı itibariyle sona ermiştir (Haspolat, 2010: 128).

kadınlara, bu işlerini geliştirebilmeleri ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için küçük miktarlarda borç para vermek olan MAYA, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli’nde başlamış, Kocaeli’nde ilk kredileri Ağustos 2002’de, İstanbul’da Haziran 2003’te, Düzce’de Ağustos 2004’te, Sakarya’da da Kasım 2005’te vermiştir (www.kedv.org.tr).

Türkiye’de mikro krediyle ilgili diğer girişim ise Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) bünyesinde başlatılan Türkiye Grameen Mikrofinans Programıdır (TGMP). Konu ile ilgili ilk girişimler 1996 yılında başlatılmış olsa da, bunlardan bir sonuç elde edilememiştir (TİSVA, 2013: 1). TGMP, başlangıçta Diyarbakır’da bir pilot proje olarak başlatılmıştır. 11 Haziran 2003 tarihinde Grameen Trust adına Prof. Dr. Muhammed Yunus ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı adına Prof. Dr. Aziz Akgül Grameen Mikrokredi Modelinin Türkiye’de uygulanması için bir protokol imzalamışlardır. TGMP’nin amacı, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle hayat seviyelerini yükseltmektir. Diğer taraftan, yoksulların küçük birer işletme sahibi olmaları sağlanarak yoksulluğun ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Özetle mikro kredi uygulaması, kırsal kesimde ve şehirlerde yoksulların sermaye sorunlarını çözmeyi hedeflemektedir (TGMP 2011 Faaliyet Raporu). Bu amaçla Diyarbakır’da 18 Temmuz 2003 tarihinde 12 kişiye 500 TL olan çekler verilerek mikro kredi başlatılmıştır. 16 Aralık 2013 tarihi itibarıyla yaklaşık 120.000 yoksul ve dar gelirli kadına (aileleri ile birlikte 300.000 kişi) ulaşılmıştır. Dağıtılan toplam kredi miktarı ise 270 milyon TL’ye yaklaşmıştır. Kredilerin geri dönüş oranı ise %99,9’dur. (TİSVA, 2013: 1).

Kamu Yönetimi Reformu çerçevesinde 22.05.2005 tarihinde yasalaşan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile Türkiye’de il özel idarelerine yoksullara mikro kredi verme görevi verilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de il özel idareleri çoğunlukla Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ile bir protokol imzalayarak Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) çerçevesinde bu görevi yerine getirmektedirler.

Gerçekten de TGMP’nin işleyişi Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ile valilikler arasında imzalanan protokoller çerçevesinde sağlanmaktadır. TGMP hedef kitle olarak kırsal ya da kentsel alanda yoksulluk sınırının altında yaşayan kadın nüfusu seçmiştir. Bu kesimin mikro krediden yararlanabilmesi için aynı köy veya mahallede yaşayan beş kadından oluşan bir grup kurması gerekmektedir (Aydın, 2012: 104). TGMP’ye (2014) göre, “*mikro kredi programı, kredinin bir insan hakkı olduğu inancına dayanmakta ve hiçbir şeye sahip olmayan fakir kadınlara en yüksek önceliği vermektedir. Mikro kredi programı esas olarak, kadının sahip olduğu varlıklara değil, geleceğe dönük çalışma azmi ve potansiyelinin değerlendirmesine dayanmakta ve en yoksul olanlar da dabil olmak üzere bütün insanların sınırsız kabiliyetlerle donanmış olduklarına inanmaktadır. Yine mikro kredi, insanlara hibe ya da sadaka şeklinde yardımlar vermeye karşı; borç vererek iş sahibi olmasını ve kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamaktadır.*”

2003 yılında Diyarbakır’da 2 şubeyle ve 8 personelle faaliyetine başlayan TGMP, 2014yılı Mayıs ayı itibariyle 68 ilde toplam 105 şubeye ve 320 personele ulaşarak, yalnızca Güneydoğu’da değil Türkiye çapında yaygınlaşmıştır. Diyarbakır’da 6 kadına kredi vererek başlangıç yapan TGMP’nin 2014 yılı Mayıs ayı itibariyle toplam 63.502 üyesi bulunmakta, bu üyelerin 51.246’sı mikro kredi kullanıcılarından, 12.256’sı ise mikro kredi kullanmayı bekleyen üyelere oluşturmaktadır. TGMP, 2014 Mayıs ayı itibariyle toplam 317.301.862 TL. mikro kredi dağıtmıştır. Mikro kredilerin sektörel dağılımı ise şu şekildedir: %42’si işlem ve üretim alanı, %23’ü dükkânlar, %22’si iş ve ticaret, %7’si tarım ve hayvancılık, %3’ü hizmetler, %3’ü seyyar satıcılık (TGMP Sunum, 2014).

Sakarya’da Mikro Kredi Uygulaması

22.05.2005 tarihinde yasalaşan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile Türkiye’de il özel idarelerine yeni görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Bunlardan bir tanesi de yoksullara mikro kredi verilmesi görevidir. İlgili kanunun altıncı maddesine göre il özel idaresi mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; il sınırları içinde yoksullara mikro kredi verme konusunda görevli ve yetkilidir. 06.12.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı “On Dört İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile büyükşehir belediyelerinde bulunan il özel idareleri kaldırılmıştır. Dolayısıyla büyükşehirlerde il özel idarelerine bağlı faaliyet gösteren Grameen Bankası Şubeleri büyükşehir belediyelerine bağlanmıştır.

Sakarya Grameen Bankası Mikro Finans Şubesi proje yürütücülerinin verdikleri bilgiler doğrultusunda, “Sakarya’da, TİSVA ile Sakarya Valiliği arasında 10 Mayıs 2012 tarihinde imzalanan protokolle, Sakarya Grameen Bankası Mikro Finans Şubesi açılmış, 30 Mayıs 2014 tarihinde ise Sakarya Büyükşehir Belediyesi’ne bağlanmıştır. 10 Mayıs 2012 tarihinde açılan Sakarya Grameen Bankası Mikro Finans Şubesi, 20 Eylül 2012 tarihi itibariyle ilk mikro kredilerini dağıtmaya başlamıştır. Mikro kredi uygulaması bugün itibariyle Sakarya’nın Adapazarı, Arifiye, Sapanca ve Söğütli ilçeleri ile roman vatandaşların yoğun olarak bulunduğu Erenler ilçesinin Hacıoğlu mahallesinde uygulanmaktadır.”

Tablo 1.Sakarya İli Mikro Kredi Dağıtım ve Tahsilat Durum Tablosu

Şube	Merkez Sayısı		Grup Sayısı		Üye Sayısı		Pasif Üye Sayısı		Kredi Alan Üye Sayısı		Tahsilat (Haf)	Tahsilat (Top)	Dağıtım (Haf)	Dağıtım (Top)
	Bu Hafta	Toplam	Bu Hafta	Toplam	Bu Hafta	Toplam	Toplam	Bu Hafta	Bu Hafta	Toplam				
Sakarya Şubesi	0	21	1	108	8	583	13	0	20	417	15329,14	565984,58	16507	838877,55

Kaynak: TGMP Haftalık Finansal Raporlar (23.06.2014)

Tabloda da görüldüğü üzere, TGMP Sakarya Şubesi, ilk krediyi verdiği tarihten bugüne kadar, toplam 21 merkezde 108 grup ve 583 üyeye 838.877,55 TL mikro kredi dağıtmış, dağıttığı bu paranın 565.984,58 TL’sini ise tahsil etmiştir. Bugün itibariyle Şube’nin mikro kredi kullanan 417 aktif üyesi bulunmaktadır. Bu aktif üyelerin 62 tanesinin ikinci kez kredi kullandığı belirtilmektedir.

Sakarya Grameen Bankası Mikro Finans Şubesi proje yürütücüleri, Sakarya’da mikro kredilerin geri dönüş oranının %100 olduğunu belirtmektedirler. Dünyadaki ve Türkiye’deki mikro kredi geri dönüş oranları incelendiğinde, bu oranın %100’e yakın olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumu Muhammed Yunus (1999: 89) şu şekilde açıklamaktadır: *“Çünkü yoksullar bunun yoksulluktan kurtulmak için tek fırsatları olduğunu bilmektedirler. Üstelik sırtlarını dayayacak hiçbir güvenceleri de yoktur. Eğer bu tek krediyi de elden geçirirlerse, nasıl ayakta kalacaklardır?”*

Grameen Modeli çerçevesinde Sakarya’da da mikro kredi uygulamasına başvurabilmek için öncelikle 18 yaşını doldurmuş olmak, geçimini sağlayacak bir iş yapma ya da iş yapma fikri olmak, dar gelirli olmak ve en az beş kadından oluşan gruplar kurmak gerekmektedir. Aynı grupta yer alan kadınların aynı mahallede ikamet etmeleri, yakın akraba olmamaları, gelir getirici bir işi başlatma ya da var olan işi geliştirme çabasında olmaları ve genellikle üç gün süren proje eğitimine katılmaları gerekmektedir (www.tgmp.net, 2014).

Mikro kredi uygulamasından yararlanmak isteyen kadınlar mikro kredi şubesine gelerek başvuruda bulunmaktadırlar. Bu başvuru sırasında şubede görevli proje yürütücüleri tarafından kadınlarla bir ön görüşme yapılmakta ve öncelikle en az beş kişilik bir grup oluşturmaları gereği anlatılmaktadır. En az beş kişilik grup oluşturamayan kadınlara mikro kredi kesinlikle verilmemektedir. Grup oluşturma sorumluluğu da tamamen başvuruda bulunan kadınlara aittir. Bir başka ifadeyle şube, kadınların grup oluşturması konusunda herhangi bir katkıda bulunmamaktadır. Bunun gerekçesi olarak da üyeler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklardan ötürü şubenin sorumluluk almak istememesi ve geri ödemelerde grup üyelerinin yeri geldiğinde birbirlerinin geri ödemelerini güven esaslı çerçevesinde yapabilmeleri gösterilmektedir. Çünkü mikro kredi uygulamasında grup üyeleri birbirlerinin geri ödemelerinden sorumludurlar.

Muhammed Yunus (1999: 123-124) grup oluşturma operasyonunun başarısı için büyük önem taşıdığına vurgu yapmaktadır. Ona göre, *“yoksul bir insan kendisini tek başına her türlü tehlikeye açık görür. Bir gruba dahil olmak ona koruma duygusu sağlar. Grup üyeliği, grup desteği ve grup baskısı sağlarken, davranış biçimlerini düzelterek kredi müşterisini daha güvenilir bir hale getirir.”*

En az beş kişilik grup oluşturan ve yaptıkları ya da yapacakları işin mikro kredi için uygun olduğu tespit edilen kadınlardan bir takım basit belgeler istenmekte ve proje eğitimi için randevu verilmektedir. Proje eğitimi, grup üyelerinden herhangi birinin evinde proje yürütücüsü/yürütücüleri tarafından verilmektedir. Bu eğitime bütün grup üyelerinin eksiksiz olarak katılmaları zorunludur. Eğitim süresi en fazla beş gün olmakla birlikte, grubun özelliklerine

göre değişmektedir. Eğitimde mikro kredi sisteminin genel esasları ve işleyişine dair bilgiler verilmekte, kadınların konu ile ilgili soruları cevaplandırılmaktadır. Eğitim esnasında grup üyeleri kendi aralarından bir grup lideri seçmekte ve ilerleyen dönemlerde şube seçilen grup lideriyle daha çok muhatap olmaktadır. Çünkü grup lideri, grup ile şube arasında adeta bir köprü görevi görmektedir.

Proje yürütücüsü eğitim esnasında yapmış olduğu gözlem, görüşme ve belgelere göre, grup üyelerinin her biri için ayrı ayrı üye bilgi formu doldurmaktadır. Üye bilgi formunda, grup üyesinin kişisel ve ailevi bilgileri, ev, arazi ve borç durumu, besi hayvanı, kümes hayvanı ve ailenin mal varlığı durumu, varsa ipotekli malların listesi, ailenin yıllık toplam geliri, ailede çalışan kişi sayısı, yapılan ya da yapılacak işin tarifi ve sosyal güvence durumuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Sakarya Mikrofinans Şubesinde kuruluşundan bu yana iki tane proje yürütücüsü görev yapmaktadır.

Bu süreç sonucunda, onaylanan krediler grup üyelerine telefonla bildirilmekte ve mikro kredi ödemesi için randevu verilmektedir. Randevu tarihinde, mikro kredi, grup üyelerine, mikro kredi bürosunda, üyelerin şahitliğinde Borçlanma Teklifi Merkez Başvuru Formu imzalatılarak elden teslim edilmektedir. Bazı durumlarda ilk hafta grubun sadece yarısına, ertesi hafta da grubun diğer yarısına ödeme yapılmaktadır.

Mikro kredinin miktarı, yapılacak işin niteliğine ya da grup üyesinin isteğine bağlı olarak 100 TL ile 1000 TL arasında değişmektedir. Ancak Sakarya'da çoğunlukla ilk kredinin miktarının 1000 TL olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla grup üyelerinin her birinin ilk aşamada 1000 TL mikro kredi kullanma imkanı bulunmaktadır.

Kredinin geri ödemesi, kredinin alınmasından itibaren bir hafta sonra başlamakta ve haftalık eşit taksitler halinde alınmaktadır. Geri ödemelerin 46 haftada tamamlanması gerekmektedir. Örneğin, 1000 TL mikro kredi kullanan bir grup üyesinin haftalık taksit miktarı 25 TL'dir. 46 haftanın sonunda grup üyesi, kullanmış olduğu 1000 TL'lik mikro kredi karşılığında 1150 TL geri ödeme yapmaktadır. Çünkü kullandırılan mikro kredi miktarı üzerinden %15 hizmet bedeli alınmaktadır. Hizmet bedeli olarak adlandırılan bu paraya gerekçe olarak ise özellikle proje yürütücülerinin her hafta grup liderlerini ziyaret etmek için yaptıkları ulaşım masrafı gösterilmektedir.

Aldığı kredinin 26 haftasını düzenli bir şekilde geri ödemiş olan üyeye, eğer talep ederse, ödemiş olduğu miktar kadar ara kredi kullandırma imkanı tanınmaktadır. Yine aldığı kredinin tamamını düzenli bir şekilde ödemiş olan üyeye, eğer talep ederse, ikinci kez aynı miktarda ya da artırımlı mikro kredi verilebilmektedir. İkinci kez kredi almak için ödemelerin düzenli yapılmış olması ve grubun yine en az beş kişiden oluşması gerekmektedir. Grupta yeni üye ya da üyelerin bulunması durumunda, yeni üyeler alt limit (100 TL-1000 TL) üzerinden mikro kredi kullanabilmekte, eski üyeler ise talep ettikleri takdirde 2000 TL. ye kadar mikro kredi imkanından yararlanabilmektedirler.

Muhammed Yunus (1999: 145-148), Grameen Bankası sisteminin tamamının insanların bankaya gelmesi değil, bankanın insanlara gitmesi ilkesine dayandığını belirtmektedir. Ona göre; “*Grameen’de insanların refahı ve gereksinimleri yan bir amaç olmayıp, her şeyden önce gelir. Grameen müşterilerine ne tür ekonomik etkinliklere girmesi konusunda hiçbir baskı yapmaz. Grameen müşterilerin evlerine yaptığı haftalık ziyaretlerde ekonomik durumunun yerinde olup olmadığını, krediyi geri ödeyebilecek durumda olup olmadığını ve bütün ailenin yarar sağlayıp sağlamadığını sürekli kontrol eder. Grameen üyelerin sadece ekonomik değil, sosyal değişimleri de yaşamasını amaçlamaktadır.*”

Buna göre; proje yürütücüleri her hafta, her grup için önceden belirlenmiş olan sabit bir günde grup liderinin evini ya da işyerini düzenli olarak ziyaret etmekte, hem geri ödemeleri toplamakta, hem de kullanılan mikro kredinin başarı durumu hakkında gözlem yapmaktadırlar.

Sakarya Mikrofinans Şubesi, grup üyelerine temel mikro kredinin yanı sıra, sosyal kalkınma kredisi olarak adlandırılan bir finansal destekte de bulunmaktadır. Sosyal kalkınma kredisinden sadece ödemelerini düzenli olarak yapan ve bu yönde talepte bulunan üyeler yararlanabilmektedir. Sosyal kalkınma kredisi kapsamında, anlaşmalı firmalardan temin edilen parfüm kolisi, banyo seti, çorap seti, kahve seti, telefon kontörü gibi ürünler üyelere satmaları amacıyla verilmektedir. Sosyal kalkınma kredisi ile üyelerin mikro kredi ile yaptıkları ya da geliştirdikleri işlerine ilaveten ek gelir sağlaması amaçlanmaktadır.

TGMP’nin kendileri için birikim yapmak isteyen üyelere yönelik olarak gönüllü tasarruf programı bulunmaktadır. Üyeler, kendilerine yapılan haftalık ziyaretlerde 1 TL gönüllü tasarruf parası vermeleri konusunda teşvik edilirler. Gönüllü tasarruf programı üyelerin haftada yalnızca 1 TL vererek, beklenmedik zamanlarda ortaya çıkabilecek sağlık ve eğitim gibi giderler ile acil ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamaktadır (TGMP 2011 Faaliyet Raporu). Sakarya’da da bu program, kumbara fonu olarak adlandırılmakta ve her üye bu konuda teşvik edilmektedir. Kumbara fonu aracılığıyla üyeler, alt limiti 1 TL olmak üzere, her hafta düzenli olarak, kendi belirledikleri sabit bir miktarda tasarrufta bulunabilmektedirler. Sakarya’da üyelerin tasarruf amacıyla çoğunlukla 5 TL ödedikleri görülmektedir.

Sakarya’da Mikro Kredi Kullanıcılarına Yönelik Bir Alan Araştırması

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Mikro kredi kullanıcılarının temel özellikleri nelerdir?
- Mikro kredi kullanıcıları hangi amaç ya da amaçlarla mikro kredi başvurusunda bulunmaktadır?
- Mikro kredi ile ne tür işler yapılmaktadır?

- Mikro kredi, kullanıcıların gelir düzeylerinde önemli bir değişim yaratmakta mıdır?
- Mikro kredi istihdama katkı sağlamakta mıdır?
- Mikro kredinin, kullanıcıların yaşam kalitesi üzerindeki etkileri nelerdir?
- Mikro kredi uygulamasında ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır ve karşılaşılan sorunların çözümü konusunda neler yapılması önerilmektedir?

Araştırmanın Yöntemi

Mikro kredi uygulamaları hakkında bilgi edinebilmek ve örnekleme oluşturabilmek için öncelikle TGMP Sakarya Şubesi ziyaret edilmiş ve proje yürütücüleriyle Sakarya’daki mikro kredi uygulaması hakkında detaylı bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede, proje yürütücüleri ile araştırma soruları paylaşılmış ve araştırma evreninin ne kadarına ulaşabileceğimiz konusunda görüşleri alınmıştır.

Araştırmanın evrenini, araştırma yapıldığı esnada Sakarya İl Özel İdaresi’ne bağlı olarak faaliyet gösteren Türkiye Gramen Mikrofinans Programı Sakarya Şubesi’nden mikro kredi alan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma 18 Mart 2014-15 Nisan 2014 tarihleri arasında yürütülmüştür. Bu tarihlerde Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi’ne bağlı 526 üye bulunmakta, bunun 452’si aktif olarak mikro kredi kullanıcılarından oluşmaktaydı. Proje yürütücüleri haftalık ziyaretleri, önceden belirlenmiş günlerde, çoğunlukla grup liderlerinin evine ya da işyerine yapmaktadırlar. Buna göre; Pazartesi günleri Erenler/Hacıoğlu mahallesi ile Adapazarı, Salı ve Çarşamba günleri Adapazarı, Perşembe günleri ise Arifiye ve Sapanca ilçelerine haftalık ziyaretler yapılmaktadır.⁷ Bu araştırmada, düzenli olarak proje yürütücüleri ile birlikte sahaya çıkılmış, Adapazarı ilçesinden 33, Arifiye ilçesinden 17, Sapanca ilçesinden 22, Erenler/Hacıoğlu mahallesinden ise 18 grup lideri ziyaret edilmiştir. Dolayısıyla araştırma esnasında bütün grup üyelerine ulaşma imkanı kısıtlı olduğundan, mevcut 97 grup liderinin 90 tanesine yüz yüze anket uygulanmıştır. Araştırma sırasında yedi grup lideri araştırmaya katılmak istememiş, üç grup lideri kadın ise yabancı bir erkekle görüşme yapmak konusunda tereddüt bildirdiğinden, üç anket proje yürütücüleri tarafından uygulanmıştır. Anketler yoluyla elde edilen bilgiler SPSS 16.0 paket programından yararlanılarak istatistiksel analize tabi tutulmuş ve sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi mikro kredi kullanıcılarının sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular yaş, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, ailede yaşayan kişi sayısı, ailede çalışan kişi sayısı ve sosyal güvence

⁷ Araştırmanın yapıldığı tarihlerde Söğütli ilçesi için mikro kredi uygulaması henüz başlamamıştı.

durumu bağlamında ele alınmıştır. Sakarya'daki mikro kredi kullanıcılarının hepsi kadınlardan oluştuğu için, cinsiyete ilişkin bir soru sorulmamıştır.

Yaşa Göre Dağılım

Sakarya'da mikro kredi kullanıcılarının genel olarak yaş dağılımı incelendiğinde çoğunluğu 26-45 yaş grubuna ait kadınların oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 2: Mikro Kredi Kullanıcılarının Yaş Dağılımı

	18-25	26-35	36-45	46-55	56 ve Üstü	Toplam
Frekans (n)	7	31	25	14	13	90
Yüzde (%)	7,8	34,4	27,8	15,6	14,4	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, mikro kredi kullanan 90 kadının %7,82'si 18-25 yaş, %34,4'ü 26-35 yaş, %27,8'i 36-45, %15,6'sı 46-55 yaş ve %14,4'ü 56 yaş ve üstü gruba dahildir.

Medeni Duruma Göre Dağılım

Sakarya'da mikro kredi kullanıcılarının genel olarak medeni duruma göre dağılımı incelendiğinde çoğunun evli kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Evli kadınlar, özellikle aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla mikro krediden daha fazla yararlanmaktadırlar.

Tablo 3: Mikro Kredi Kullanıcılarının Medeni Durumu

	Evli	Bekar	Boşanmış/Dul	Toplam
Frekans (n)	64	16	10	90
Yüzde (%)	71,1	17,8	11,1	100,0

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, mikro kredi kullanan 90 kadının %71,1'i evli, %17,8'si bekar, %11,1'i boşanmış/dul kadınlardan oluşmaktadır.

Çocuk Sayısına Göre Dağılım

Sakarya'da mikro kredi kullanıcılarının genel olarak çocuk sayısına göre dağılımı incelendiğinde çoğunun iki çocuğu olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Mikro Kredi Kullanıcılarının Çocuk Sayısı

	Yok	1	2	3	4	5 ve üstü	Toplam
Frekans(n)	20	12	32	18	5	3	90
Yüzde(%)	22,2	13,3	35,6	20,0	5,6	3,3	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, mikro kredi kullanan kadınların %22,2'sinin çocuğu bulunmamakta, %13,3'ünün bir çocuğu, %35,6'sının iki çocuğu, %20'sinin üç çocuğu, %5,6'sının dört çocuğu, %3,3'ünün ise beş ve daha

fazla çocuğu bulunmaktadır. Bu verilerde; dört ve daha fazla çocuğu bulunan kadınların mikro kredi kullanım oranının düşüklüğü dikkat çekmektedir.

Eğitim Durumuna Göre Dağılım

Sakarya’da mikro kredi kullanıcılarının genel olarak eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde çoğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Mikro Kredi Kullanıcılarının Eğitim Durumu

	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Frekans (n)	14	9	28	12	17	10	90
Yüzde (%)	15,6	10,0	31,1	13,3	18,9	11,1	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, mikro kredi kullanan kadınların %15,6’sı okuma-yazma bilmemekte, %10’u sadece okuma-yazma bilmekte, %31,1’i ilkokul, %13,3’ü ortaokul, %18,9’u lise, %11,1’i ise üniversite mezunudur. Üniversite mezunu olan 10 kadının, 8 tanesi ön lisans, 2 tanesi ise lisans mezunudur.

Aynı Evde Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılım

Sakarya’da mikro kredi kullanıcılarının genel olarak aynı evde yaşayan kişi sayısına göre dağılımı incelendiğinde, çoğunun dört kişilik aileden oluştuğu görülmektedir. Ancak üç ile beş ve üstü kişi sayısının oranlarının da birbirine yakın olduğu belirtilmelidir.

Tablo 6: Aynı Evde Yaşayan Kişi Sayısı

	1	2	3	4	5 ve üstü	Toplam
Frekans(n)	3	12	24	30	21	90
Yüzde(%)	3,3	13,3	26,7	33,3	23,3	100

Tabloda da görüldüğü üzere; mikro kredi kullanan kadınların %3,3’ü tek başına yaşamakta, %13,3’ü iki, %26,7’si üç, %33,3’ü dört, %23,3’ü ise aynı evde beş kişi yaşamaktadırlar.

Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılım

Sakarya’da mikro kredi kullanıcılarının ailelerinde çalışan kişi sayısı incelendiğinde çoğunlukla kendilerinin yanı sıra ailede bir kişinin daha çalıştığı görülmektedir.

Tablo 7: Ailede Çalışan Sayısı

	1	2	3	4 ve üstü	Tablo
Frekans(n)	64	18	4	4	90
Yüzde(%)	71,1	20,0	4,4	4,4	100

Yukarıdaki tabloya göre, mikro kredi kullanan kadınların %71,1’inin ailesinde kendileri dışında çalışan bir kişi, %20’sinin iki kişi, %4,4’ünün üç kişi, %4,4’ünün ise dört ve üzeri kişi bulunmaktadır. Kadınların çoğunun ailesinde kendileri dışında eşleri de çalışmaktadır. Bu noktada, kadınların mikro kredi kullanmalarında aile ekonomisine destek olma amacı tekrar kendini göstermektedir.

Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılım

Sakarya’da mikro kredi kullanıcılarının çoğu sosyal güvence durumlarını “yeşil kartlı” olarak ifade etmişlerdir.3816 sayılı Kanun kapsamında sağlık yardımları yeşil kart ile Sağlık Bakanlığınca karşılanan kişiler, 01/01/2012 tarihi itibarıyla 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında genel sağlık sigortası uygulamalarına dâhil edilmişlerdir.⁸ Yine de araştırmada mikro kredi kullanıcıları kendilerini, alışkanlığından ötürü, yeşil kartlı olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 8: Sosyal Güvenlik Kurumu Kaydı

	Bağ-kur	Emekli Sandığı	SSK/SGK	Yeşil Kart	Toplam
Frekans(n)	16	5	30	39	90
Yüzde(%)	17,8	5,6	33,3	43,3	100

Tabloda da görüldüğü gibi mikro kredi kullanıcılarının %17,8’i Bağ-Kur, %5,6’sı Emekli Sandığı, %33,3’ü SSK/SGK, %43,3’ü ise kendilerini yeşil kartlı olarak tanımlamışlardır. Bu bulgudan hareketle mikro kredi kullanan kadınların önemli bir kısmının sosyal güvenlik açısından yoksul kategorisinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Mikro Kredi Kullanma Amacına Yönelik Bulgular

Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi mikro kredi kullanıcılarının mikro kredi kullanma amaçlarına yönelik bulgular, mikro krediden haberdar olma biçimi ve mikro kredi kullanma amacı şeklinde sınıflandırılmıştır.

Mikro Krediden Haberdar Olma Biçimi

Sakarya’da mikro kredi kullanıcılarının büyük çoğunluğu mikro krediden komşu-akraba vasıtasıyla haberdar olmuştur.

Tablo 9: Mikro Krediden Haberdar Olma Biçimi

	İl Özel İdare	Basın	Komşu-Akraba	Toplam
Frekans(n)	18	5	67	90
Yüzde(%)	20,0	5,6	74,4	100

⁸ Genel sağlık sigortası primlerinin devlet tarafından ödenmesi için gelir testi ölçütü getirilmiştir. Buna göre; kişinin aile içindeki gelirinin aşgari ücretin 1/3’ünden az olması gerekmektedir.

Tabloda da görüldüğü üzere katılımcıların 74,4'ü komşu-akraba sayesinde mikro kredi hakkında bilgi sahibi olurken sadece %20'lik bir kesim il özel idaresinin faaliyetleri sonucu bilgi sahibi olmuştur. Burada %5,6 ile basının oranının düşük olması dikkat edilmesi gereken diğer bir husustur.

Mikro Krediye Başvurma Amacı

Sakarya'da mikro kredi kullanıcılarının yarısından fazlası mikro krediye mevcut işini geliştirmek amacıyla başvurmuştur. Bu bulgu, literatürde mikro kredinin yeni iş yaratma kapasitesi ve girişimcilik konusundaki etkinliği üzerindeki tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Tablo 10: Mikro Krediye Başvurma Amacı

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Yeni Bir İş Kurmak	19	21,1
Mevcut İş Geliştirmek	54	60,0
Yarımda Bulunmak-Burs Vermek	2	2,2
Aile Bütçesine Katkıda Bulunmak	9	10,0
Boş Zaman Değerlendirmek	6	6,7
Toplam	90	100

Tabloda da görüldüğü gibi ankete katılan kadınların %60'ı mevcut işini büyütmek, %21,1'i yeni bir iş kurmak, %10'u aile bütçesine katkıda bulunmak, %6,7'si boş zamanını değerlendirmek için kredi kullanırken, %2,2'si ise üyesi oldukları dernekten burs alan öğrencilere destek olmak amacıyla mikro kredi kullanmışlardır.

Mikro Kredi ile Yapılan/Geliştirilen İşlere İlişkin Bulgular

Sakarya'daki mikro kredi kullanıcılarının mikro kredi alarak yapmaya başladıkları ya da geliştirdikleri işlerin dağılımı aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde verilmiştir. Tablo incelendiğinde yapılan/geliştirilen işlerin çoğunlukla vasıf gerektirmeyen işler olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 11: Mikro Kredi ile Yapılan/Geliştirilen İşler ve Dağılımı

	Frekans (n)	Yüzde (%)
El İşi Yapım Satımı	18	20,0
Kozmetik-Temizlik Malzemesi Alım Satımı	11	12,2
Çamaşır-Giysi Alım Satımı	8	8,9
Kuaför	7	7,8
Terzi	11	12,2
Dokuma	9	10,0
Çeyizlik Eşya Alım Satımı	9	10,0
Tarhana, Turşu, Makarna Yapım Satımı	5	5,6
Çiçekçi	6	6,7
Kafe İşletmeciliği	2	2,2
Bakkal	2	2,2
Danışmanlık Hizmeti	2	2,2
Toplam	90	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, mikro kredi kullanıcılarının sıklıkla yaptıkları işler; el işi yapım satımı (%20), kozmetik-temizlik malzemesi alım satımı (%12,2), terzi (%12,2), dokuma işi (%10) ve çeyizlik eşya alım satımıdır (%10). Bu işler dışında katılımcıların %10’u çeyizlik eşya alım satımı, %8,9’u giysi alım satımı, %7,8’i kuaförlük, %6,7’si çiçekçilik, %5,6’sı tarhana, turşu, makarna yapım satımı, %2,2’si kafe işletmeciliği, %2,2’si bakkallık yaparken, %2,2’si ise danışmanlık hizmetlerinde faaliyet göstermektedir.

Mikro kredi kullanıcısı kadınların bir kısmı ürettikleri ya da pazarladıkları ürünleri internet üzerinden sattıklarını belirtmişlerdir. Bayraktutan ve Akatay (2012: 30) yaptıkları çalışmada, mikro kredi kullanıcılarının ürünlerini pazarlama aşamasında karşılaştıkları zorlukları ortadan kaldırmak amacıyla bu kimselere yönelik satış yerleri oluşturulmasını önermektedirler. Aydın (2012: 140), tez çalışmasında Kahramanmaraş Valiliği’nin Türkiye’de bir ilki gerçekleştirerek, mikro kredi kullanan kadınların ürünlerini satabilmeleri için, Kahramanmaraş’ın ticari anlamda en işlek caddesi olan Trabzon Bulvarı üzerindeki Hükümet Konağı’nın bahçesini haftada iki gün kadınlara tahsis ettiğinden söz etmektedir. Proje yürütücüleri, bu uygulamanın zaten gündemlerinde olduğunu, Sakarya’da da en kısa zamanda başlatılacağını belirtmişlerdir.

Mikro Kredinin Aylık Gelir Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Mikro kredi, dünyada ve Türkiye’de başlıca yoksullukla mücadele araçları arasında kabul edilmektedir. Öncelikli olarak “en yoksul kesime” ya da başka bir ifadeyle “yoksulun yoksuluna” ulaşmaya çalışan mikro kredi uygulamasının temel amacı yoksulları yoksulluktan kurtarmak olarak ifade edilmektedir. Her ne kadar

yoksulları yoksulluktan kurtarma fonksiyonu tartışmalı olsa da, aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Sakarya'da mikro kredi, kullanıcıların gelir düzeylerinde önemli bir artış meydana getirmektedir.

Tablo 12. Mikro Kredinin Kullanıcıların Aylık Gelirleri Üzerindeki Etkisi

	Kişi sayısı	Frekans (%)	Kişi Sayısı	Frekans (%)
0-500 TL	25	27,8	5	5,6
501-1000 TL	29	32,2	26	28,9
1001-1500 TL	20	22,2	29	32,2
1501-2000 TL	9	10	16	17,8
2001 ve Üstü TL	7	7,8	14	15,6
Toplam	90	100	90	100

Mikro kredi kullanmadan önce kullanıcıların aylık gelirlerine baktığımızda, %27,8'sinin 0-500 TL, %32,3'ünün 501-1000 TL, %22,2'sinin 1001-1500 TL, %10'unun 1501-2000 TL, sadece %7,8'lik kesimin 2001 TL ve üstü gelire sahip olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanıcılarının mikro kredi kullandıktan sonraki aylık gelirine baktığımızda ise %5,6'sının 0-500 TL, %28,9'unun 501-1000 TL, %32,2'sinin 1001-1500 TL, %17,8'inin 1501-2000 TL, %15,6'lık kesimin ise 2001 TL ve üstü gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tabloda, özellikle mikro kredi kullanmadan önce 0-500 TL gelir grubunda yer alan kişilerin oranının mikro kredi kullandıktan sonra önemli ölçüde azalması, diğer gelir gruplarının da artması dikkat çekmektedir. Bu da, mikro kredinin kullanıcıların gelir düzeylerini arttırdığı ve yoksulluklarını önemli ölçüde azalttığı bir göstergesidir.

Mikro Kredinin İstihdama Katkısına İlişkin Bulgular

Mikro kredi uygulamasının her ne kadar istihdamın artırılmasına katkı sağladığı (Akgül, 2014) ifade edilse de, aşağıdaki tabloda bu katkının Sakarya'daki boyutunu görmek mümkündür.

Tablo 13: Mikro Kredi ile Yapılan İşte Çalışan Sayısı

	1	2	3	4	5 ve üstü	Toplam
Frekans(n)	57	22	1	1	9	90
Yüzde(%)	63,3	24,4	1,1	1,1	10,0	100

Mikro kredi ile yapılan işlerde çalışan sayısına baktığımızda 1 kişi, yani kullanıcının sadece kendisinin istihdam imkânı bulabilme oranı %63,3, 2 kişinin istihdam edilme oranı %24,4, 3 ve 4 kişinin istihdam edilme oranı %2,2 olarak gerçekleşirken, 5 kişi ve üstü istihdam sağlama oranı %10 olarak gerçekleşmiştir. Buradan hareketle mikro kredinin istihdama katkısının düşük seviyelerde olduğunu söylememiz mümkündür.

Mikro Kredinin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bulgular

Yapılan araştırmalarda mikro kredinin kadınların çevresini arttırma, hayatını düzene sokma, hayatına hareket katma, maddi yönden rahatlama sağlama, özgüveni arttırma, sosyalleşme ve tasarruf sağlama gibi fonksiyonları olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu fonksiyonlar, kişilerin yaşam kaliteleri ile ilişkilendirilmektedir.

Tablo 14: Mikro Kredinin Yaşam Kalitesine Etkisi

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Çevrem Arttı	5	5,6
Değişim Yok	30	33,3
Hayatım Düzene Girdi	6	6,6
Hayatıma Hareket Kattı	3	3,3
Maddi Yönden	20	22,2
Özgüvenim Arttı	13	14,4
Sosyalleştim	12	13,3
Tasarruf Sağladı	1	1,1
Toplam	90	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, ankete katılan kadınların yarısı mikro kredi kullandıktan sonra maddi yönden rahatladıklarını (%22,2), sosyalleştiklerini (%13,3) ve özgüvenlerinin arttığını (%14,4) belirtmişlerdir. Ancak kadınların üçte biri (%33,3) bu soruyu “hayatımda herhangi bir değişim olmadı” şeklinde cevaplandırmışlardır.

Mikro Kredi Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bulgular

Mikro kredi uygulamasında karşılaşılan sorunlar genel sorunlar ve geri ödemelerde yaşanan sorunlar şeklinde ele alınmıştır.

Tablo 15. Mikro Kredi Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Sorun Yok	73	81,1
Ödeme Dönemlerinde(Haftalık Olması)	10	11,1
Grup Kurma Aşamasında	7	7,7

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, mikro kredi kullanan kadınların %81,1'i mikro kredi uygulamasında herhangi bir sorun yaşamadığını belirtirken, %11,1'i ödeme dönemlerinin haftalık olmasından ötürü, %7,7'si ise grup kurma aşamasında sorun yaşadıklarını ifade etmiştir.

Tablo 16: Geri Ödemelerde Sorun Yaşanıp Yaşanmadığının Belirlenmesi

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Evet	11	12,2
Hayır	79	87,8
Toplam	90	100

Ankete katılan kadınlara mikro kredinin geri ödemesinde sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda, %87'si geri ödemelerde bir sorun yaşamadığını belirtirken, sadece %12,2'lik kısmı sorun yaşadığını ifade etmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi katılımcıların önemli çoğunluğu mikro kredi geri ödemelerinde sorun yaşamamaktadır. Sorun yaşayanlar da ödemelerin haftalık olmasından ötürü sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ancak Grameen Modeli geri ödemelerin haftalık yapılması esası üzerine kurulmuştur. Muhammed Yunus ilk etapta kredi geri ödemelerinin günlük olarak yapılmasını öngörmüştür. Fakat günlük geri ödemelerden, artan kullanıcı sayısı, kullanıcıların günlük gelir elde edememeleri, günlük ödemeler sırasında yaşanan kışkırlıklar ve ödeme işlemlerinin personeli gerektiğinden fazla meşgul etmesi gibi nedenlerden dolayı vazgeçilmiştir. Daha sonra geri ödemelerin aylık olarak yapılması düzenlenmiş, bu sefer de geri ödeme miktarındaki artışın kullanıcıları zor durumda bırakması sebebiyle aylık geri ödeme yönteminden de vazgeçilmiş ve haftalık geri ödeme uygulamasına geçilmiştir. Haftalık geri ödeme düzeninde başarı sağlandığı görülmüştür (Yunus,1999: 132-141)

Mikro Kredi Kullanıcılarının Sistemin İşleyişine İlişkin Önerilerine İlişkin Bulgular

Aşağıdaki tabloda mikro kredi kullanıcılarının sistemin işleyişine ilişkin önerileri tasnif edilmiştir.

Tablo 17. Mikro Kredi Kullanıcılarının Önerileri

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Gençlere Yönelik Olmalı	3	3,3
Üyeler Arası İşbirliği Artırılmalı	5	5,5
Grup Yerine Bireysel Olarak Verilebilir	9	10
Kredi Miktarı Artırılmalıdır	19	21,1
Ödemeler Aylık Olabilir	15	16,6
Sistemden Memnunuz	31	34,4
Ürün Satışı İçin Yönlendirme Yapılabilir	3	3,3
Ödemeler Tek Seferde Alınabilir	2	2,2
Hizmet Bedeli Alınmamalı	1	1,1
Sigorta Prim Desteği Verilebilir	1	1,1
Kredi Kullanımında Sınır Olmamalı	1	1,1
Toplam	90	100

Tabloda da görüldüğü gibi mikro kredi kullanıcılarının %34,4’ü sistemden memnun olduklarını dile getirmiştir. %21,1’i mikro kredi miktarının arttırılması, %15’i geri ödemelerin aylık yapılması, %10’u ise mikro kredinin grup yerine bireysel olarak verilmesi konusu üzerine odaklanmıştır. Literatürde mikro kredi ile ilgili yapılan tartışmaların önemli bir kısmını oluşturan hizmet bedeli konusunu sadece bir kişinin dile getirmesi oldukça şaşırtıcıdır.

Eleştiriler Üzerinden Genel Bir Değerlendirme

Yoksulluğun küresel bir boyut kazandığı dünyamızda, mikro kredinin gerek ortaya çıkışı gerekse de bu denli yaygınlaşması küreselleşme ile paralel bir seyir izlemiştir. Refah devletinin çöküşü ile yükselen neo-liberal paradigma, sosyalist blogun çözülmesiyle zaferini ilan etmiş, adeta tüm dünyada küreselleşmiştir. Bu süreçte birlikte, sosyal politika devletin asli görev alanının dışına itilmiş, sosyal politikaya ilişkin görevler özel sektör, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve aile-akrabalık-komşuluk ilişkilerine devredilmiştir. Bugün gelinen noktada yoksullukla doğrudan mücadele yöntemleri arasında gösterilen mikro kredi uygulamasının gerek ortaya çıkışının gerekse de uygulayışının çoğunlukla devlet dışı aktörlerce gerçekleştirildiği görülmektedir. Adaman ve Bulut’un (2007: 242) da ifade ettiği gibi, eğer emek piyasası ve refah devleti insanlara yoksulluktan kurtulma imkânı sun(a)mıyorsa, insanlar kendi olanaklarını kendileri yaratacaktır. Mikro krediyle başlatılan mikro girişimler sayesinde yoksul insanlar hem kendi geçimlerini sağlayacak, hem de devlete yük olmak şöyle dursun, ülkenin kalkınmasına bilfiil katkıda bulunacaklardır (Adaman ve Bulut, 2007: 244). Sıklıkla küreselleşmenin olumlu sonuçları arasında gösterilen sivil toplumun ve sivil toplum örgütlerinin gelişmesi konusu, günümüzde aslında bir zorunluluktan başka bir şey değildir.

Bu çalışma esnasında, teoride ve pratikte mikro kredi kullanan kişileri nitelikle için “müşteri” kavramının azımsanamayacak kadar çok kullanılması gözden kaçmamıştır. Erulkar ve Chong (2005: 7), yaptıkları çalışmada mikro-finans kuruluşlarının kendi performanslarını değerlendirirken yaygın olarak geri ödeme oranları ve diğer finansal göstergelere dayandıklarını, mikro kredinin kullanıcılara sağladığı ekonomik ve sosyal faydaları ihmal ettiklerini vurgulamaktadır. Yine bu noktada, mikro finans kuruluşlarının yoksullara sadece mikro kredi kullandırdıkları, sonrasında ise sadece geri ödemelere odaklanarak, mikro kredinin amacına ulaşım ulaşmadığı konusu ile ilgilenmedikleri sıklıkla eleştirilmektedir. Bu noktada yapılması gereken, mikro finans kuruluşlarının üyelerine gerek ekonomik, gerek sosyal, gerekse de kültürel alanlarda etkin bir eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlamasıdır. Her ne kadar Grameen Bank uygulamasında üyelerinin sosyal ve ekonomik gelişmişlik seviyelerini arttırmayı amaçlayan on altı ilke ve bunu ölçen ve bu on altı ilkeden yola çıkılarak hazırlanan on gösterge olsa da, Sakarya örneğinde

bu ilkelerin ve kriterlerin uygulanmadığı görülmüştür⁹. Mikro kredi uygulamasında gerçekten de en çok dikkat çeken eksiklik bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar mikro kredinin amacının yoksullara balık vermek de, balık tutmayı öğretmek de olmadığı sıklıkla dile getirilse de, programın başarısının yoksullara balık tutmayı öğreten ve onların sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeylerini arttıran programlarla desteklendiği takdirde daha da artacağı kesindir.

Mikro kredi uygulamasında en çok eleştirilen konulardan biri de kullanıcılardan alınan %15’lik hizmet bedelidir. Piyasadaki cari faiz oranından bile daha yüksek olan bu “hizmet bedeli”, Buğra’nın (2007: 1), deyişiyle “gaddar” bir uygulama olarak nitelendirilmektedir. Ancak yaptığımız araştırmada bu durumu örneklem grubumuzun sorun etmemesi gerçekten çok ilginçtir. Bu noktadan hareketle, mikro kredi kullanıcılarının mikro krediyi yoksullukları için tek çare olarak gördükleri, bu yüzden de her şekilde kabul ettikleri sonucuna ulaşılabilir.

Kabakçı ve Günsoy, (2012: 33), yaptıkları çalışmada verilen mikro kredi miktarlarının düşük oluşunun, yüksek gelir getiren işlerin yapılmasının önünde önemli bir engel olduğu sonucuna ulaşmışlardır: “*Mikro kredi sisteminin daha iyi işleyebilmesi için öncelikle kredi miktarlarının yapılacak işin büyüklüğüne uygun olması gerekmektedir. Sermayelerin çok az olması mikro kredi kullanan kadınların birçoğunun benzer iş dallarında faaliyet göstermesine neden olmaktadır. Bu iş dalları ise genellikle emek yoğun ve düşük kazanç getiren bir özellik göstermektedir. Alınan kredi miktarları düşük kaldığı sürece kadınlar yeni atılımlar gerçekleştirilememektedir.*”

Bu noktada karşımıza iki temel sorun alanı daha çıkmaktadır: Mikro kredinin cinsiyetler arası eşitsizliği gidermedeki fonksiyonu nedir ve mikro krediyi girişimcilikle ilişkilendirmek mümkün müdür? Balkız ve Öztürk (2013: 1), kadınların mikro krediyi yaptıkları işlerin çoğunlukla geleneksel ev üretimi niteliğinde işler olup, ev dışında güvenceli, düzenli gelir getiren ve onları kamusal hayata sokan işler olmadığına dikkat çekmektedirler: “*Bu işlerden elde edilen gelir düzeyi de bir hayli düşük olup, aile açısından ek gelir olma statüsünden kurtulamamaktadır. Kadınların mikro krediye erişimlerinin sağlanması ve hane gelirinin kısmen de olsa artırılabilmesi, tek başına kadınların sosyal konumunda önemli bir değişim yaratmamaktadır.*” Gerçekten de araştırmamızda kadınların mikro kredi ile yaptıkları işlerin niteliği ve üçte birinin mikro kredi kullandıktan sonra hayatlarında bir değişim olmadığını ifade etmesi bu bakış açısını “bir ölçüde”¹⁰ desteklemektedir.

Tamer (2008) ise girişimci tanımından yola çıkarak mikro kredi ile gerçek girişimcilerin yaratılamayacağını iddia etmektedir: “*Girişimci, kendi iş fikri olan, bu iş fikrini uzun dönemli bir iş planına çevirebilme yetisine sahip, bir finansal destekle istihdam yaratacak işletmeler kurabilen bireylerdir. Mikro krediyi kadın girişimci oluşturmak üzere*

⁹ Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi proje yürütücüleri, ilk başlarda bu ilkeleri uygulamaya çalıştıklarını, ancak kadınların bu ilkelere tepki gösterdiklerini, mikro kredi uygulamasının sadece “parasal” boyutuna odaklandıklarını ifade etmişlerdir.

¹⁰ Bu ifadeyi kullanmamızın nedeni, bu konunun ayrı bir araştırma konusu olmasından ileri gelmektedir.

oluşturulan bir mekanizma olarak lanse etmek, girişimcilik kavramının içini boşaltmaktır. Mikro kredi olsa olsa yoksulluğu gideren yardımlardır.” Yapılan pek çok araştırma dahil, bizim araştırmamızda da (%60) mikro kredi kullanan kadınların çoğunun mevcut işini geliştirmek amacıyla mikro kredi kullandığını belirtmesi, bu eleştirinin çok da haksız sayılamayacağını göstermektedir. Yine mikro kredinin istihdam yaratma kapasitesi de aşıkardır.

Önemli bir eleştiri de mikro kredi ile ortaya çıkan kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamla ilgilidir. Mikro kredi çerçevesinde sunulan hizmetler ile küçük ölçekli ve çoğunlukla el emeğine dayanan alanlarda iş kurulmakta ve bunun neticesinde hem yapılan üretim, hem de üretimi yapan kişiler kayıt dışı kalmaktadır. Bu noktada Taşpınar (2013: 157), yapmış olduğu tez çalışmasında, mikro kredi ve mikro finans sisteminin en önemli zayıf halkalarından bir tanesinin, verilen kredilerin hedef kitlede bulunan kişileri kayıt dışı alanlarda üretimde bulunmaya sevk etmesi olduğuna dikkat çekmektedir.

Her ne kadar 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idarelerine yoksullara mikro kredi verme görevi verilmiş olsa da, Türkiye’de mikro kredi dağıtımına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulu (BDDK) ve TİSVA Mütevelli Heyeti Başkanı Aziz Akgül tarafından hazırlanan iki ayrı taslak kanun metni bulunmakla birlikte henüz kabul edilmemiştir. Haspolat (2010: 121), tez çalışmasında bu yasal boşluğun, kuralsızlığı ve pek çok farklı uygulamayı beraberinde getireceğinden duyulan endişeyi dile getirerek, konu ile ilgili yasanın en kısa zamanda çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır.

Yapılan bazı araştırmalarda, mikro kredinin amacı dışında kullanıldığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin mikro krediyi kadınların aldığı, ama eşlerinin kullandığı, mikro kredi kullanan bazı kadınların aslında yoksul olmadıkları, mikro kredi alarak kadınların kendilerinin ya da yakınlarının borçlarını ödedikleri gibi... Bu araştırmada da, doksan katılımcının yedi tanesinin eşi ya da oğlu için mikro kredi kullandığı tespit edilmiştir. Ancak borç ödemek amacıyla mikro kredi kullanan bir katılımcıya rastlanmamıştır. Yine, araştırma kapsamına alınan doksan kadının dokuz tanesinin 1501-2000 TL, yedi tanesinin ise 2001 TL ve üzeri gelire sahip olması bir anlamda Türkiye’de mikro kredi uygulamasından yararlanmak için kadın olma koşulunun yeterli olduğunu göstermektedir.

Bütün bunlar sonucunda, araştırmamızda mikro kredinin kadınlara ve “aslında” ailelerine ekonomik katkısının göz ardı edilemeyeceğini, kadınların sistemden beklentilerinin büyük oranda ekonomik kökenli olduğunu ve uygulamanın sosyal ve kültürel fonksiyonlarının geri planda kaldığını söylememiz mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve T. Bulut (2007), **Diyarbakır’dan İstanbul’a 500 Milyonluk Umud Hikayeleri Mikro kredi Maceraları**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ahmet, S. (2010), “Microfinance Institutions in Bangladesh: Achievements and Challenges”, **Managerial Finance**, 35(12), 999 – 1010.
- Akgül, A. (2014), **Türkiye’de Mikro Kredi Uygulaması**, TİSVA, <http://israf.org/indir/mikrokredi.pdf> (19.06.2014)
- Ateş, G. ve E.Öğütöğulları, (2012), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulamaları”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(14), 33-53.
- Aydın, B. (2012), **Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredinin Türkiye Uygulamasının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Balkız, Ö. I. ve E. Öztürk (2013), “Neo-Liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikro Finans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor mu?”, **Mediterranean Journal of Humanities**, III/2, 1-21.
- Bayraktutan, Y. ve Akatay, M. (2012), “Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 24, 1-34.
- Buğra, A. (2007), “Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro Kredi: Acıklı Bir Hikaye”, **Sosyal Politika Forumu Bülteni**, Sayı 2 (1), 1-4.
- Çiftçi, M. (2010), “Türkiye’de İşsizliğe Çözüm Önerisi Olarak Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi: Mikro Kredi Uygulamaları”, **Çimento İşveren Dergisi**, 5(24), 42-54.
- Erulkar S. A. and E. Chong (2005) Evaluation of a Savings and Micro-Credit Program for Vulnerable Young Women in Nairobi, K-Rep Development Agency, Nairobi, Kenya.
- Gökyay, Ç. (2008), **Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları**, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Günsoy, G. ve E. Kabakçı (2012), “Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması” **Türkiye Ekonomi Kurumu, 3. Uluslararası Ekonomi Kongresi Bildiriler Kitabı**, 01-03 Kasım, İzmir.
- Gür, B. (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Türkiye’de Mikro Finansman Uygulamaları”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 21, Bahar, s. 87-106.
- Haspolat, E. (2010), **Neoliberalizmin Kalkınma Söylemi ve Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro Kredi: Örnek Ülke Deneyimleri ve Türkiye**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Helms, B. (2006), **Access for All: Building Inclusive Financial Systems**, Washington D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

- http://en.wikipedia.org/wiki/Microcredit_Summit_Campaign (24.06.2014).
- <http://www.kedv.org.tr/maya/> (24.06.2014).
- <http://www.microcreditsummit.org/about-the-campaign2.html> (24.06.2014).
- http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=109 (24.09.2014).
- <http://tgmp.net/tr/sayfa/nasil-mikro-kredi-alinir--/132/1> (24.09.2014)
- http://www.mra.gov.bd/images/mra_files/Publications/microcredit%20in%20bd14072014.pdf (25.09.2014)
- <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (25.09.2014)
- IYOM (2005), “What are the Objectives of the International Year of Microcredit?”, http://www.yearofmicrocredit.org/pages/whyayear/whyayear_aboutmicrofinance.asp (14.02.2014).
- Kabakçı, E. ve G. Günsoy (2012), “Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması”, **Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK) 3. Uluslararası Ekonomi Kongresi Bildiriler Kitabı**, 01-03 Kasım, İzmir, 1-36.
- Kandemir, O. ve Y. Aktaş, (2011), “Importance of Microcredit in Fight Against Poverty in Turkey”, **International Journal of Economics and Finance Studies**, 3(2), 253-262.
- Korkmaz, E., B. Baloğlu, K.K. Sümer, N. Oktayer ve M. Çak (2004), **Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 32, İstanbul.
- Osa O. C. And C. M. Rambo, (2013) “The Impact of Microcredit on Women-Owned Small and Medium Enterprises: Evidence From Kenya”, **Global Journal of Business Research**, 5(7), 57-69.
- Ozan DüNDAR, S. (2007), **Mikro Finansman**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- Öner, E., P. Okan, S. Gökten ve N. Aypek (2008), “Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemindeki Yeri”, **Sosyo-Ekonomi** , Temmuz-Aralık, (2), 55-74.
- Ören, K., N. Negiz, ve E. Akman, (2012), “Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2(26), 313-338.
- Özmen, F. (2012), “Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C. 3, S. 6, 109-130.
- Quibria, M.G (2012), “Microcredit and Poverty Alleviation: Can microcredit close the deal?” **World Institute for Development Economics Research**, 78,1-25.

- Sakarya, Ş. (2005), “Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro Finans ve Türkiye’deki Gelişmeler”, **Yerel Ekonomiler Kongresi Bildiriler Kitabı**,01-02 Ekim, Karaman.
- SYDGM (2008), **Stratejik Plan 2009-2013**, Ankara.
- Şahin, L. ve K. Yıldırım (2007), “Yoksullukla Mücadele Mikro Kredi Modeli: Bangladeş ve Türkiye Uygulamaları, **Cahit Talas Anısına Güncel Sosyal Politika Tartışmaları**, Yayına Hazırlayan: Berrin Ceylan Ataman, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 595, 563-599.
- Tamer, M. (2008), “Çubukçu, Mikro Krediyi Ne Sanıyor?”, **Milliyet**, 30.07.2008.
- Taşpınar, Ç. (2012), **Yoksulluğun Azaltılmasında Mikro Kredi Uygulamalarının Yeri: Afyonkarahisar Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- TGMP (2012), TGMP 2011 Yılı Faaliyet Raporu, <http://ekonomiyekadingucu.com/Media/Reports/2011faaliyet-raporu.pdf> (25.06.2014).
- TGMP (2014), Haftalık Raporlar, 25. Hafta Raporu, <http://tgmp.net/finansalDetay.aspx?id=3>
- TGMP (2014), Mikrokredinin Esasları, <http://tgmp.net/MicroKrediIcerik.aspx?id=1>, 22.06.2014
- TGMP Sunum (2014), <http://tgmp.net/default.aspx> (20.06.2014)
- Torre M. and G. A. Vento (2006) **Mikrofinance**, Palgrave Macmillan Studies, England.
- TİSVA (2013), **Girişimciliği Sağlayarak, Yoksulluğun Bir Başkasına İhtiyaç Olmadan Azaltılması Modeli: Türkiye Grameen Mikro Finans Programı**, Sakarya Grameen Bankası Mikrofinans Şubesi’nden temin edilen broşür.
- Yunus, M. (1999), **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, (Çev: Gülden Şen), İstanbul: Doğan Kitapçılık.

